

Стовпець О. В.,
доктор філософських наук,
професор кафедри кримінального і адміністративного права
Одеського національного морського університету

Стовпець В. Г.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри кримінального і адміністративного права
Одеського національного морського університету

**СУЧАСНІ ДИСКУСІЇ ЩОДО КОМУНІТАРНИХ ПРИНЦИПІВ
РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК ПЕРЕДУМОВИ СУВЕРЕННОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ**

Розвинене громадянське суспільство є необхідною передумовою для загальносоціальної консолідації, що можна вважати однією з ключових потреб сучасної України в її прагненнях зберегти державний суверенітет й укріпити власну незалежність. Складна геополітична реальність навколо України ще сильніше загострює суспільні дискусії щодо найбільш прийнятних методів консолідації суспільства.

Визначення правових засад суверенного розвитку України пов'язане, серед іншого, із правовою ідеологією та політико-правовими підходами щодо можливих шляхів вдосконалення всієї соціальної системи. Важливе місце у філософсько-правових дискусіях сучасності (причому як в українському науковому співтоваристві, так і в зарубіжній державознавчій думці) займає проблема співвідношення індивідуалізму й колективізму, й суперечності щодо змісту концепції комунітаризму, сутність яких потребує певного прояснення. Комунітаризм є різновидом соціально-політичної ідеології, сенс якої зводиться до міцного громадянського суспільства, що поєднувало б різні мікроспільноти на підставі спільних інтересів, котрі є передумовою для комунітарної солідарності та добровільного колективізму.

Існують й інші варіації у визначенні комунітаризму [1, с. 348], [2]. Оксфордський філософський словник додає до описання комунітарної моделі організації суспільства такі визначальні ознаки, як зв'язки прихильності та спорідненості, почуття спільної мети і традицій [3]. На сьогоднішній день можна сказати, що склалося три напрямки у визначенні змісту комунітарного

підходу до розбудови держави і суспільства. Представники першого вважають, що спільнота сама по собі заміщує потребу в справедливості, оскільки справедливість – це «коригуюча чеснота», яка виправляє суспільство. М. Сендел, наприклад, говорить про «межі справедливості» і вважає, що її коригуючий вплив покликаний поліпшувати не недоліки матеріально-ресурсної природи (на чому наголошували марксистки), а скоріш усувати брак інших суспільних чеснот, наприклад, солідарності людей між собою, вади у здатності відгукуватися на потреби іншої людини або враховувати загальносуспільні інтереси.

Виходячи з цього, посилення в суспільстві вимог щодо справедливості та гарантування прав, за Сенделом, є індикатором погіршення моральної обстановки [4, с. 117]. Іншими словами, наявність розуміння спільності інтересів, солідарність, визнання спільнотою тих або інших наративів й інтерсуб'єктивних цінностей – пов'язується з реалізацією різних аспектів соціальної справедливості. Солідарність при цьому вважається чи не найголовнішою ознакою справедливого суспільства, а її відсутність спонукає суспільство до пошуку інших сенсів, що ж вважати «справедливим» суспільним устроєм.

Представники другого напряму вважають, що феномени справедливості і солідарності природно співіснують в суспільстві, тож визнають за ідеєю справедливості важливу соціальну роль [5, с. 226]. 12 Водночас, саме поняття справедливості наповнюється ліберальними егалітаристами, утилітаристами, лібертаріанцями різним змістом, але ідея справедливості визнається всіма й розцінюється як той соціальний стандарт, реалізувати який має кожне суспільство, причому у власному варіанті (що приймає абсолютна більшість). Ідея універсального тлумачення справедливості активно критикується М. Вальцером, який вважає, що не існує ніякого зовнішнього по відношенню до суспільства погляду на його устрій, історію та культуру [5, с. 237]. Єдина можливість адекватно зрозуміти ідею справедливості полягає в тому, щоб інтерпретувати її в кожному

конкретному суспільстві виходячи з його власного розуміння соціальних благ. Ідея справедливості втілена в соціальних практиках кожного суспільства і окремих його членів. Зрештою, лише можливість або неможливість реалізації такої ідеї здатна служити критерієм справедливого суспільства.

Дана теорія має ознаки культурного, правового та ціннісного релятивізму і, в свою чергу, може бути за своїми смислами асоційована із багатовіковим філософським спором релятивістів і універсалістів. Проте М. Вальцер все ж визнає за деякими правами риси справжньої універсальності.

Цю групу прав він називає «тонким універсальним кодом політичної моралі», що має бути визнаний будьяким суспільством [6, с. 192]. Представники третього напрямку комунітаризму вимагають змінення концепції справедливості й наполягають на тому, що для повноцінного розуміння ідеї лібералізму слід позбавлятися не стільки від пороків її універсалізму, скільки від акценту саме на індивідуалізмі, замінивши (або, щонайменше, доповнивши) політику «індивідуальних прав та свобод» політикою «спільного блага». Комунітаристи наполягають в першу чергу на тому, що уявлення індивідів про самих себе формується і коригується соціальним середовищем, тоді як індивідуалізм прагне всіляко абсолютизувати індивіда, персону якого (як вважають опоненти) виявляється штучно атомізованою, ізольованою та відірваною від смислів соціального середовища [7, с. 304].

В даному випадку з боку комунітаристів проглядається певний виклик цінності самовизначення, і це визнається практично всіма ліберально налаштованими течіями (особливо лібертаріанськими). Стверджується, нібито індивід не може бути визнаний в повній мірі «морально самодостатньою істотою» [8], адже ліберально-індивідуалістичне розуміння самовизначення не приділяє достатньої уваги щодо ролі соціальних передумов у формуванні цього самовизначення. Можна стверджувати, що ідеали соціальної солідарності, вкорінені в різних комунітарних підходах,

мають істотний позитивний потенціал для консолідації існуючого громадянського суспільства й розширення його просторів. Разом з тим, необхідно розуміти деякі важливі моменти в сучасних філософсько-правових й громадсько-політичних дискусіях щодо змісту комунітаризму.

Насамперед, те, що хоча сучасна правова думка відкидає крайні позиції як індивідуалізму, так і колективізму, вважаючи, що благо індивіда не є антиподом суспільному благу, проте у найважливіших суспільних відносинах благо індивіда пов'язане із соціальними і культурними практиками, загально визнаними всіма членами суспільства. Ймовірно, нинішній політичний попит на комунітаризм в різних його формах у багатьох країнах детермінований пошуком нових форм соціальності. Можна в цілому заключити, що комунітаризм виправдовує себе на рівні критичної постановки питання про соціальні умови індивідуальної свободи, особливо на фоні масштабних правових реформ в Україні та її прагнення до суверенного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Амельченко Н. Комунітаризм // Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 807 с.
2. Заблоцький В. Комунітаризм // Філософський енциклопедичний словник / Редкол.: В.І. Шинкарук та ін. Київ: Інститут філософії імені Г. Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. 742 с.
3. Communitarianism // The Oxford Dictionary of Philosophy (revised). Ed. by Simon Blackburn. Oxford University Press, 2008 (online resource 14 2021). – URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199541430.001.0001/acref-9780199541430-e-634>
4. Sandel M. Liberalism and the limits of justice. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 231 pages.
5. Walzer M. Spheres of justice: a defense of pluralism and equality. New York: Basic Books, 2010. 345 pages.
6. Walzer M. Toward a Global Civil Society. New York: Berghahn Books, 2009. 341 pages.
7. Forrester K. In the shadow of justice: postwar liberalism and the remaking of political philosophy. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2019. 401 pages.
8. Macintyre A. Secularization and moral change. London: Oxford University Press, 1967. 76 pages